

knygoje vis dėlto nėra „gyvo, dialektiško logikos raidos proceso“. Daugelio šaltinių aptarimas monografijos autorių nuvedė prie smulkaus aprašinėjimo bei vertinimų. Aišku, jog teorinis lygis dėl to nukentčia. Galima sakyti, kad autoriui ne visur pavyko suderinti abstraktų teorinį bei konkrečių istorinį (aprašomąjį) logikos tyrimo būdus.

Kitas trūkumas yra knygos fragmentiškumas. Jį, matyt, galima paaiškinti tuo, kad monografijos pagrindas – disertacija. Bet knygai ir disertacijai keliama reikavimai nebūtinai sutampa. Šis trūkumas ne-

leidžia autoriui nuosekliai atskleisti V. Sezmano filosofijos įtaką Lietuvos logikos raidai (ypač neaišku, kam reikėjo nagrinėti jo bendras filosofines pažiūras pirmame skyriuje). Abejotinas atrodo ir išsamus K. Raičinsko logistinės sistemos dėstymas, nes ši sistema didesnės įtakos lietuviškos logikos vystymuisi nepadarė.

A. Vaišvilos knyga „Logikos mokslas Lietuvoje“ yra svarus kruopštaus darbo rezultatas. Jis gali būti įdomus kiekvienam, besidominčiam Lietuvos filosofinės minties raida.

V. Valevičius

DIPLOMANTŲ DARBAI

1980 m. gegužės 27 d. VVU Psichologijos katedroje vyko filosofijos specializacijos studentų diplominių darbų gynimas. Jo metu apginti penki darbai.

R. Jablonskytės diplominiame darbe „Individo socializacijos procesas“ nagrinėjama žmogaus socializacija dviem aspektais – psichologiniu ir sociologiniu. Pirmoje darbo dalyje kritiškai analizuojamos psichoanalizės pradininko Z. Froido bei vaidmenų teorijos kūrėjo D. Mido pažiūros į socializacijos procesą, taip pat šios problemos sprendimas marksistinėje filosofijoje ir sociologijoje. Diplomantė atkreipia dėmesį, kad socializacijos procesas iki šiol buvo tyrinėjamas daugiau psichologiniu aspektu, o socialiniam skiriama pernelyg mažai dėmesio. Darbe plačiai aptariama įvairių socialinių institutų bei grupių (šeimos, mokyklos, bendraamžių ir gamybinių kolektyvų) reikšmė individo socializacijai. Daroma išvada, kad šeimos ir mokyklos vaidmuo šiame procese mažėja, o bendraamžių grupės ir gamybinio kolektyvo – didėja. Taip pat pabrėžiama, kad žmogus yra aktyvus socializacijos proceso dalyvis, kuriantis save veikloje. Socialiniu požiūriu reikšminga veikla, pasak diplomantės, – pagrindinė individo socializacijos sąlyga.

N. Jurgelėnaitės diplominio darbo tema – „Humanizmas S. Kierkegoro filosofijoje“. Daug dėmesio darbe skiriama tiems S. Kierkegoro teorijos bruožams, kurie ją skiria nuo tradicinės racionalistinės filosofijos. Aptariamas ironijos principas, kaip S. Kierkegoro pasaulėžiūros ir jo iracionalistinės žmogaus sampratos pagrindas,

būties ir tiesos samprata jo filosofijoje. Humanistinis S. Kierkegoro žmogaus koncepcijos pobūdis pasireiškia mėginimu rasti išeitį iš tos beviltiškos situacijos, kurioje atsiduria individas susvetimėjusioje buržuazinėje visuomenėje. S. Kierkegoras iškėlė būties, kaip individualios žmogaus egzistencijos, problemą. Tačiau į tikrovę ir į susvetimėjusios asmenybės išlaisvinimą jis žvelgė iš savojo „aš“ vidaus, nematydamas socialinių susvetimėjimo priežasčių. Harmoningo asmenybės vystymosi sąlyga S. Kierkegoras laiko žmogaus pasirinkimą būti savimi, t. y. jo moralinį apsisprendimą. S. Kierkegoro filosofijai būdingas vien moralinis buržuazinės visuomenės neigimas. Tai ir lemia jo humanizmo abstraktumą ir tragiškumą. Realus humanizmas gali būti įgyvendintas tik pertvarkius individo visuomeninės būties sąlygas.

Religija ir jos socialinis vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje kinta labai sparčiai. Labai problemiškas pats religijos apibrėžimas. Savo diplominiame darbe „Religijos definicijos problema žinojimo sociologijoje“ A. Paliulytė kelia mintį, kad universalios filosofinės religijos definicija vargu ar galima. Yra vienas būdas – tirti religiją jos atliekamų funkcijų visuomenėje požiūriu. Šį uždavinį sprendžia sociologija. Tačiau ir joje iškyla tiriamojo objekto (religijos) apibrėžimo problema, kuri kartu yra bendras mokslo metodologinės problemos – empirinio tyrimo ir teorijos santykio – atvejis. Atskleidžiant religijos funkcijas, pirmiausia būtina nurodyti jų

„nešėjo“ specifika. Religijos sociologijoje definicijos skirstomos į substancines ir funkcines. Jų alternatyvą, būdingą visai sociologijos istorijai, siekia įveikti ir šiuolaikinė sociologijos kryptis — „žinojimo sociologija“. A. Paliulytės diplominiame darbe analizuojamos dviejų jos atstovų — T. Liukmeno ir P. Bergerio religijos sociologinės koncepcijos. Atskleidžiamos sociologijos pradininko O. Konto, funkcinės religijos analizės atstovų V. Pareto, B. Malinovskio, E. Diurkheimo, M. Velerio pažūros į religiją. Daug dėmesio skiriama M. Velerio, K. Manheimo, R. Mertono darbuose analizuojamai žinojimo sociologijos metodologinių principų evoliucijai. T. Liukmenas ir P. Mergeris religiją traktuoja kaip specifinę „žinojimo“ formą. Jų sukurtoje fenomenologinėje „socialinio tikrovės konstravimo“ koncepcijoje iš žinojimo sociologijos pradininkų perimtas teorinis eklektiskumas. T. Liukmenas religiją apibrėžia kaip žmogaus biologinės prigimties transcendavimą ir tapatiną ją su visa žmogiška tikrove. Iš esmės tai yra antiistorinės religijos samprata, kuri nepateikia jokių konkrečių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima atskirti ją nuo kitų kultūros reiškinių. P. Bergeris religiją suprantą kaip simbolinio „šventojo kosmoso“ konstravimą. Jo požiūriu, „šventumas“ gali būti religinių reiškinių atskyrimo kriterijus, bet jo koncepcijoje yra neaiški pati ši sąvoka. Minėtų koncepcijų kritinė analizė rodo, kad, mėginant išskirti iš tikrovės reiškinių religiją, susiduriama su alternatyva: arba remtis individualiai suprantamu šio fenomeno suvokimu, arba vadovautis visuomenėje intuityviai priimtais jo skyrimo kriterijais. Pirmoji pozicija verčia apsiriboti fenomenologine religijos reiškinių analize, kurios trūkumai išryškėja T. Liukmeno ir P. Bergerio koncepcijose. Antroji pozicija reikalauja tikslinti religijos sąvoką. Tai aktuali visos filosofijos ir sociologijos, taip pat ir marksistinės, problema.

Patyrimo prigimties ir pažintinio vaidmens interpretacijos evoliucija empirizmo filosofijoje nagrinėjama S. Žvikaitės diplominiame darbe. Dž. Loko, E. Macho bei R. Karnapo koncepcijos reprezentuoja tris empirizmo filosofijos vystymosi etapus: klasikinį empirizmą, empiriokriticizmą ir loginį empirizmą. Visais laikais empirinė filosofija vieninteliu žinių šaltiniu laikė pojūčiais gaunama patyrimą, tačiau šis principas empiristinės gnoseologijos raidoje

buvo interpretuojamas nevienodai. Dž. Lokas ir kiti klasikinio empirizmo atstovai savo gnoseologijos teorijoje apsiribojo idėjų genezės tyrimu. Jų manymu, pojūčiai yra išorinio pasaulio poveikio žmogaus jutimo organams rezultatas. Skirtingai nuo ankstesniųjų empiristų, kurie patyrimą laikė vieninteliu žinių apie pasaulį šaltiniu, Dž. Lokas nurodo dar vieną jų šaltinį — refleksiją. Tolesnėje empirizmo analizėje atskleidžiamos empiriokriticizmo pastangos pašalinti metafiziką iš mokslo, suderinti mokslo metodologiją ir struktūrą su fenomenalistine patyrimo interpretacija. E. Macho manymu, jutiminių fenomenų kompleksas yra vienintelė subjektui duota realybė, t. y. empiriokriticams patyrimas yra ir jutiminio pažinimo pagrindas (pojūčiai), ir jo šaltinis (išorinis pasaulis). Loginis empirizmas, kuriam atstovauja R. Karnapas, didesnę vaidmenį skiria loginiam pažinimo aspektui ir nekelia žinių kilmės problemos. Patyrimas empiristams esąs savaime suprantamas. Žinių tikrumą esą turi garantuoti loginė kalbos analizė. Taigi visi empiristai, nagrinėdami patyrimą, apeliavo į pojūčius. Jų nuomonės skyrėsi pagrindiniu klausimu: ar analizuodami patyrimą galime ir turime atsiriboti nuo pojūčių.

V. Radžvilo diplominio darbo tema — „Žmogaus aktyvumo problema filosofijoje ir psichologijoje“. Filosofijoje ši problema buvo sprendžiama artėjant prie konkretios asmenybės sampratos ir vaduojantis iš substancinės-natūralistinės žmogaus prigimties sampratos. Racionalistinėje filosofijoje R. Dekartas pirmasis ją iškėlė kaip „valios laisvės“ problemą ir nurodė bendrą jos sprendimo kryptį, padėdamas pagrindą antropologiniam pažinimo aiškinimui. Transcendentalinio subjekto koncepcija I. Kanto filosofijoje — dar vienas reikšmingas žingsnis šia kryptimi. Tačiau iki XIX a. vidurio žmogus filosofijoje tebebuvo traktuojamas natūralistiškai. Fenomenologinė filosofija ir psichologija žmogaus aktyvumą aiškina subjektyvistškai. Z. Froidas, M. Heidegeris, Ž. P. Sartras ignoruoja socialinę individo aktyvumo šaltinių prigimtį, todėl jų žmogaus koncepcijos yra vienpusiškos ir prieštaringos. Ši problema aktuali ir marksistinėje filosofijoje, kuri, remdamasi konkrečia individo samprata, siekia įveikti empirinės ir socialinės žmogaus prigimties priešpriešinimą. Istorikai aiškinant žmogaus prigimtį, dar reikia išspręsti nemažą marksistinės antropologijos

problemų. Kalbant apie atskiro individo aktyvumą, reikia atsižvelgti ne tik į konkrečias istorines jo visuomeninės būties sąlygas, bet ir į istoriškai susiformavusį jo psichinio vystymosi potencialą. Jo turinio atskleidimas yra aktualus marksisti-

nės psichologijos uždavinys, kurį išsprendus bus galima tobulinti marksistinę asmenybės teoriją ir atskleisti žmogaus aktyvumo šaltinius.

V. Radžvilas